

Kültür Mirası Bir Eğitim Yapısının Dönüşümü (1908-2021) ve Restorasyon Önerisi: "Samsun Sultanisi"nden "Olgunlaşma Enstitüsü"ne

Fatih US

Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Samsun/Türkiye
fatih.us@omu.edu.tr, mim.fatihus@gmail.com

"Öğretmenler, Cumhuriyeti biz kurduk, onu yükseltecek ve yaşatacak olan sizlersiniz. Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür yüksek seviyeli nesiller ister. Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir..."
Mustafa Kemal Atatürk
Yer: Samsun Sultanisi (M.E.B., 2021)

ÖZET

Kültür mirası yapılarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması dönemler arası iletişimi ve bağı güçlendiren en önemli etmenlerden birisidir. Anıtsal yapılar, sanayi yapıları ve konutlar gibi yaygın olmasa da "eğitim yapıları" da korunması gerekli kültür mirası örnekleri arasındadır. Bu çalışmada Samsun kentinin önemli tarihi eğitim yapılarından birisi olan ve hastane, karargâh, yurt, lise ve olgunlaşma enstitüsü olarak kullanılan Samsun Sultanî'sinin dönüşümü ele alınmaktadır. Yapı, uzun süre Samsun Atatürk Anadolu Lisesi olarak kullanıldığı için kentli tarafından bu isimle de anılmaktadır. Kent merkezinde 20. yy'ın başlarında yapılmış ve günümüze ulaşabilmiş sayılı eğitim yapılarından biri olma özelliğinden dolayı yapının geçirdiği dönüşümlerin incelenmesinin kent belleği ve koruma kültürü açısından önemli olacağı düşünülmüştür. Konu ile ilgili yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda dönüşüm sürecinde yapının özgün mimari özelliklerine yapılan müdahaleler tespit edilmiş, yeni işlevi ile birlikte yapılan bu müdahaleler değerlendirilmiştir. Ancak son işlevlendirmesi sırasında yapının özgün mimari özelliklerine kavuşturulması için yapılan restorasyon projesinin uygulanmadığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma ile yine eğitim alanında faaliyetini sürdüren, kültürel ve ekonomik bağlamda da sürekliliğini devam ettiren yapının, restorasyon projesinin de uygulanması ile birlikte örnek bir kültür mirası koruma projesi olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: kültür mirası, eğitim yapısı, dönüşüm, Samsun Sultanisi, Samsun Atatürk Anadolu Lisesi, Olgunlaşma Enstitüsü.

Conversion of Cultural Heritage Educational Building (1908-2021) and A Restoration Proposal: From "Sultanî of Samsun" to "Maturation Institute"

ABSTRACT

The preservation of cultural heritage structures and their transmission to future generations is one of the most important factors that strengthen the communication and bond between periods. Although not as common as monumental buildings, industrial buildings and residences, "educational buildings" are among the examples of cultural heritage that should be preserved. In this study, the conversion of the Sultanî of Samsun, which is one of the important historical educational buildings of Samsun and which was previously used as a hospital, headquarters, dormitory, high school and maturation institute, is discussed. Since the building was used as Samsun Atatürk Anatolian High School for a long time, it is also known by this name by the local people. As it is one of the few educational buildings that were built in the city centre at the beginning of the 20th century and have survived to the present day, examining its transformations is expected to provide insights about urban memory and preservation

culture. As a result of the research and examinations made on the subject, interventions to the original architectural features of the building during the transformation process were determined, and these interventions and their latest functions were evaluated. However, it was found out that the restoration Project which was aimed to bring the building to its original architectural features was not implemented during the last functionalization. Therefore, with this study, it was concluded that the building, which operates for educational purposes and maintains its continuity in the cultural and economic context, can be an example for cultural heritage protection once the restoration project is implemented.

Keywords: cultural heritage, educational structure, conversion, Sultanî of Samsun, Samsun Atatürk Anatolian High School, Maturation Institute.

GİRİŞ

Belirli işlevsel amaçlar doğrultusunda tasarlanan ve inşa edilen mimari yapılar, zaman içinde değişen sosyal, kültürel ve toplumsal yapıya uyum sağlayabilmek için yapısal ve işlevsel müdahalelere ve değişimlere uğramaktadır. Anıtsal yapılar, sanayi yapıları ve konut gibi sivil mimari örnekler kadar yaygın olmasa da “eğitim yapıları” da değişime ve dönüşüme uğrayan yapılar arasındadır. Eğitim yapılarının dönüşümündeki en temel gerekçe ise eğitim sistemindeki değişimler sonucu ortaya çıkan “mekân ihtiyaçları” gösterilmektedir.

Kültür miras niteliği taşıyan eğitim yapılarının yeniden işlevlendirmesi süreci-nde yapının mimari özellikleri de değişime uğramaktadır. Ancak kültür mirasının gelecek nesillere aktarılması adına yapıya özgün halini koruyacak şekilde müdahalelerde bulunulması istenmektedir (Tunçoku, 2004). Çevresel özelliklerden dolayı korunması istenen yapıların yeniden kullanımlarında, dış görünümü bozmadan dönüşümün sağlanması beklenmektedir (Ahunbay, 2009: 98). 1931 yılında İtalya’da Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu tarafından hazırlanan ve bu alanda ilk belge olarak da kabul edilen “Carta Del Restauro” un 4. maddesinde “yaşayan, yani ayakta duran anıtlara, yalnızca özgün işlevinden çok uzak olmayan ve binada gerekli uyarlamaların önemli hasara neden olmayacak şekilde yapılabileceği yeni kullanımlar verilmesi kabul edilebilir.” (ICOMOS, 1931) ifadesi yer almaktadır. Venedik Tüzüğü (1964), Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi (1972), Avrupa Mimari Mirası Koruma Sözleşmesi (1985) gibi koruma ile ilgili uluslararası kabul görmüş birçok belgede de benzer ifadeler geçmektedir. Türkiye’de bunları yasallaştırarak iç hukuk belgesi haline getirmiş, ancak hukuki boşluklardan dolayı 2013 yılında, mimari koruma uzmanları ve ICOMOS Türkiye Milli Komitesi, ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi hazırlanmıştır. Burada da koruma ile ilgili 1. ve 2. maddesinde “Mimari mirasın korunmasına yönelik müdahalelerde yapının özgünlüğünün tüm boyutlarıyla korunması esastır. Müdahaleler yapıya zarar vermemeli; tarihi belge niteliği olan izlerin yok olmamasına ve değiştirilmemesine dikkat edilmeli; yapının bütünlüğü korunmalıdır.” (ICOMOS, 2013) ifadeleri yer almaktadır. Bu bağlamda tarihi bir yapının özgün işlevinden uzak olmayan bir işlev ile kullanılmasının ve en az müdahale ile korunmasının uygun olacağı söylenebilir. Ayrıca yeni işlevlendirmede, bireysel kullanımların yerine kamuya açık kültürel ve sanatsal kullanımların tercih edilmesi de önerilmektedir.

Ülkemizde özgün işlevini sürdürebilen kültür mirası niteliğindeki eğitim yapısı nispeten azdır. Bunlar arasında İzmir’de bulunan Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarından Menemen Şehit Kemal Ortaokulu örnek olarak gösterilebilir. Yapının plan ve cephe kurgusunda zamanla değişimler olmasına rağmen dönemin mimari özelliklerini, ideolojisini ve Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarını günümüze taşıması adına önemli bir eğitim yapısıdır (Güçü ve Taşçı, 2017). Samsun’da ise özgün işlevini sürdüren ya da yakın işlevler verilen sayılı tarihi eğitim yapısı bulunmaktadır. Bunlar arasında halen eğitim yapısı olarak kullanılan Cumhuriyet İlkokulu (1928), Dumlupınar İlkokulu (1927) ve Gazi İlkokulu (1930) örnek gösterilebilir. Fazıl Kadı İlkokulu (1900) ise günümüzde Fazıl Kadı Gençlik Merkezi’ne dönüştürülmüştür. Samsun’un en eski kız okullarından biri olan Bozkurt İlkokulu (1898), uzun yıllar hizmet verdikten sonra 2015 yılında restorasyonu

yapılarak İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Eğitim Müzesi ve Proje Çalışma Ofisi olarak yeniden işlevlendirilmiştir (Yılmaz ve Gül, 2018). Başlangıçta Merkez Ünas kız okulu olarak kurulan yapı sonrasında Merkez Numune Okulu adıyla öğretim hayatına devam etmiş, Cumhuriyetin İlanından sonra da Bozkurt İlkokulu adını almıştır (S.İ.Ö.İ., 2012: 87)

Bu çalışmada klasik eğitim modelinden çağdaş eğitim modeline uzanan bir süreçte eğitim işlevini farklı alanlardan sürdüren tarihi bir yapı olan Samsun Sultanisi'nin Samsun Atatürk Anadolu Lisesi'nden Olgunlaşma Enstitüsü'ne dönüşüm süreci incelenmiştir. Yapı, Samsun kent merkezinde 20. yy'ın başlarında yapılmış ve günümüze ulaşmış sayılı eğitim yapısı örneklerindendir. Çalışmada yapının tarihi, konumu, mimari özellikleri, dönüşüm sürecinde yapılan müdahaleleri, korunan özellikleri ve işlevsel değişiklikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun için öncelikle literatür araştırması, yerinde gözlemler ve restorasyon önerisi yapan ofis ile görüşmeler gerçekleştirildi. Sonrasında o ofisten elde edilen raporlar, çizimler ve görsellerle birlikte yerinde yapılan tespitler ışığında kültür mirası bir eğitim yapısının dönüşümü, gerçekleştirilen müdahaleleri, mekânların kullanımları incelendi ve değerlendirildi. Son olarak da bu çalışmalar doğrultusunda restorasyon önerisi sunuldu.

SAMSUN SULTANİSİ

19. Yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti Maarif Nezareti, eğitim-öğretim alanında döneminin yenilikçi yaklaşımlarına uyum sağlamak amacıyla "Sultani" adıyla yeni bir eğitim kurumu yapılanmasına gitmiştir. Yükseköğretime öğrenci hazırlayan, diğer eğitim kurumlarından farklı statü ve yapıda olması düşünülen sultaniler 1908 yılından sonra her ilde bir tane olacak şekilde planlanmıştır. İlk örneği Fransız eğitimcisi M. Savier'in yönetiminde "Galatasaray Sultanisi" olmuştur. 1908 yılında inşaatı başlayan "Samsun Sultanisi" ise 1912 yılında eğitim-öğretim hizmeti için açılmıştır (Vikipedi, 2021) (Resim 1.). Mülkiyeti Samsun İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne ait olan ve Samsun halkı tarafından Atatürk Anadolu Lisesi olarak bilinen tescilli bina, yapısal ve işlevsel birçok değişimden sonra günümüzde Samsun Olgunlaşma Enstitüsü olarak işlevlendirilmiştir.

Resim 1. Samsun Sultanisi (Mustafa Güner Arşivi)

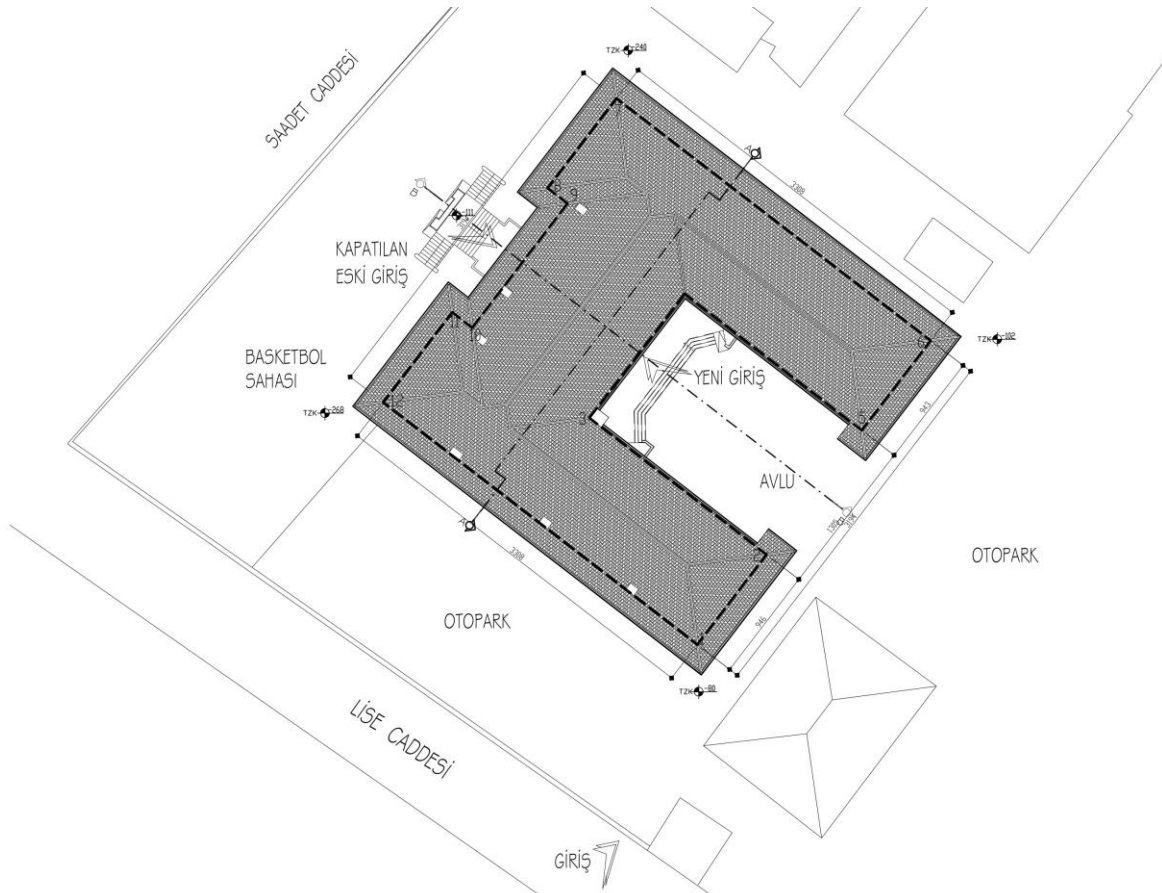
Samsun Sultanisi'nin 1924 ve 1930 tarihlerinde Atatürk tarafından iki kez ziyaret edilmiş olması bu yapıya önemli bir değer katmaktadır (Resim 2.). Ayrıca herkes tarafından bilinen özdeyişini de Atatürk, ikinci ziyaretinde burada dile getirdiği söylenmektedir (M.E.B., 2021): "Öğretmenler, Cumhuriyeti biz kurduk, onu yükseltecek ve yaşatacak olan sizlersiniz. Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür yüksek seciyeli nesiller ister. Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir..."

Resim 2. Gazi Mustafa Kemal Samsun Lisesi Tarih Dersinde, 26 Kasım 1930 (Mustafa Güner Arşivi)

Konumu ve Mimari Özellikleri

Günümüzde Olgunlaşma Enstitüsü olarak kullanılan tescilli yapı, Samsun İlkadım İlçesi, Kılıçdede Mahallesi, Lise Caddesi ile Saadet Caddesi köşesinde, 3623 Ada, 12 Parsel'de (S.İ.Ö.İ., 2012: 73) bulunmaktadır (Resim 3.). İçinde farklı okulların da yer aldığı, imarda "eğitim adası" parseli olarak tanımlanan okullar yerleşkesi içerisinde yer almaktadır. Bitişğinde Samsun 19 Mayıs Anadolu Lisesi ve Samsun Anadolu İmam Hatip Lisesi olmak üzere iki adet lise binası bulunmaktadır. Komşu yapı adalarında bitişik nizam çok katlı yapılar yer almaktadır. Yapı, Samsun il merkezinde olduğu için çok yoğun bir araç ve yaya trafiğinin içerisinde bulunmaktadır.

Resim 3. Samsun Olgunlaşma Enstitüsü Vaziyet Planı (Mustafa Güner Ofisi)

İki katlı, köşe kolonları kesme taştan yapılmış, geniş saçaklı, kırma çatılı kâgir bir yapıdır. Duvarları ise dolu harman tuğlasıdır. Yapının planı, büyük dikdörtgen bir salon ve onun etrafında sınıfların yerleştirilmesi ile çözülmüştür. Yapının girişinde sağda ve solda taş merdivenler bulunmaktadır ve yapıya giriş kuzeybatı yönünden yuvarlak kemerli bir kapı ile sağlanmaktadır. Dikdörtgen pencereler bulunan yapının cephelerinde kesme taş bloklar kullanılmıştır. Düz ve geniş saçakları ahşap desteklerle taşınmaktadır (Resim 4.).

Resim 4. Samsun Anadolu Atatürk Lisesi, 2018 (Yazarın Arşivi)

Giriş kat ve birinci kat odaların/sınıfların taban ve tavan döşeme kaplamaları ahşaptır. Bodrum kat tavanı volta döşeme olarak yapılmış ancak zaman içerisinde putrel dolgular kaldırılarak beton malzeme ile değiştirilmiştir. Birinci katta sofa ve koridorlar, bodrum katta kuzeydoğu yönündeki merdivenlerin karşısındaki odanın ve odaya giriş bölümünün döşeme kaplaması karosimandır.

SAMSUN SULTANİSİ'NDEN OLGUNLAŞMA ENSTİTÜSÜ'NE DÖNÜŞÜM

1908-1912 yılları arasında inşa edilen yapı, Samsun Sultanisi olarak eğitim vermeye başlamıştır (Resim 5.). 1912-1914 yılları arasında Ticaret İdadisi de bu binada eğitim öğretime devam etmiştir. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte bir süre Askeri Hastane olarak, 1919 tarihinde ise İşgal Kuvvetleri Karargâhı olarak kullanılmıştır. Savaş sonrasında 1923'de, savaş nedeniyle yetim kalan şehit çocukların barındığı Yetimler Yurdu'na (Dar'ül Eytam) dönüştürülmüştür. Bu hizmetini eğitim öğretim çalışmalarıyla birlikte yürüttükten sonra 1926-1927 yılları arasında Ticaret Mektebi ve ortaokul olarak hizmet vermiştir. 1927 yılından sonra ise pansiyonlu olarak eğitim öğretime Samsun Lisesi adıyla devam etmiş, 1952 yılında 19 Mayıs Lisesi olarak ismi değiştirilmiştir. 1967 yılında öğrenci sayısının fiziki kapasiteyi aşması nedeniyle lise kısmı aynı bölgedeki şimdi binasına taşınmış ve orta kısım Atatürk Ortaokulu adıyla eğitim öğretime devam etmiştir. 1992 yılında gösterdiği yüksek performanstan dolayı 1993 yılında yabancı dil ağırlıklı eğitim veren lise statüsüne geçirilmiştir. 1998 yılında ise Anadolu Lisesi statüsü verilerek Samsun Atatürk Anadolu Lisesi adını almıştır (M.E.B., 2021; S.İ.Ö.İ., 2012:73) Son olarak yapı, 2018 yılında Samsun Olgunlaşma Enstitüsü'ne dönüştürülmüştür (Resim 5).

Resim 5. Samsun Sultanisi ve Samsun Olgunlaşma Enstitüsü (Mustafa Güner Arşivi)

Yapının yıllara göre kullanımı:

- 1912 Samsun Sultanisi (Mekteb-i Sultani), Ticaret İdadisi (Lisesi)
- 1914 Askeri Hastane
- 1919 İşgal Kuvvetleri Karargâhı
- 1923 Yetimler Yurdu (Yetimler Mektebi) (Darü'l Eytam)
- 1926 Samsun Ticaret Mektebi, Samsun Ortaokulu
- 1927 Samsun Lisesi
- 1951 19 Mayıs Lisesi
- 1967 Atatürk Ortaokulu
- 1993 Atatürk Lisesi
- 1998 Samsun Atatürk Anadolu Lisesi
- 2018 Samsun Olgunlaşma Enstitüsü

Geçmişle gelecek arasında bir köprü oluşturmaya çalışan olgunlaşma enstitüleri, geleneksel el sanatlarımızı ve kültürel değerlerimizi gelecek nesillere aktarılmasını amaçlayan kurumlardır. Ülkemizde sayıları oldukça az olan bu enstitüler eğitim, öğretim, araştırma, tasarım ve üretim faaliyetlerinin hepsini birlikte yürütmektedir. Ülkemizde kurulan 4. olgunlaşma enstitüsü olan Eski adıyla Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsü, 19 Mayıs 1960 yılında Samsun Çiftlik Caddesi'ndeki Mühendisler Apartmanı'nda açılmıştır. Apartmanda bulunan atölyelerinin yetersizliği nedeniyle 1986 yılında yeni bir binaya geçmiştir. 2015 yılından itibaren İkiz Paşa Konakları'nda hizmet vermiş, 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren ise Samsun Olgunlaşma Enstitüsü adıyla Samsun Atatürk Anadolu Lisesi binasına taşınmıştır (S.O.E., 2021).

2018 yılına kadar Samsun Atatürk Anadolu Lisesi olarak faaliyetini sürdüren yapı, dönemin eğitim modeline cevap verememesi nedeniyle lise işlevini sürdürememiş, aynı isimle farklı bir yapıya taşınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerinin tarihi yapıya istemeden de olsa zarar verebilecekleri ihtimali ve liselerin şehir dışına taşınma politikasının da bu taşınma sürecini hızlandırdığı söylenmektedir. Daha sonra, boşaltılan tarihi yapının mimari ve kültürel özellikleri nedeniyle olgunlaşma enstitüsüne dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır.

Yapısal Dönüşüm (1912-2021)

Yapıya inşaat edilişinden günümüze kadar yapılan müdahalelere rağmen mimari üslubu nispeten korunmuştur. Statik olarak sağlam durumdaki yapının özellikle plan tipolojisi günümüze kadar özgün kalabilmiştir. Yapıya ilk kullanımdan günümüze kadar birçok eklemeler ve değişiklikler yapılmış; ihtiyaç gereği büyük sınıflar bölünmüş ve koridorda mekânlar oluşturulmuştur. Bunların yanında bilinçsizce yapılmış müdahaleler de bulunmaktadır: Ana giriş kapısı iptal edilmiş, zemin kaplamaları değiştirilmiş, merdivenler seramik kaplama yapılmış, özgün taş malzemeler boyanmış, pencere elemanları alüminyum doğrama olarak değiştirilmiş ve bazı kapılar eklenmiştir. Binada yapılan en önemli müdahale ise giriş kapısının olduğu yerdeki revaklı giriş bölümünün ve bununla

bağlantılı olarak üst katta bulunan balkonun kaldırılmasıdır (Resim 5.). Bu bölümler, yapının 1919 yılına ait fotoğraflarında görülmektedir.

Zemin katta bazı sınıflara ve koridorlara duvarlar eklenmiştir. Örneğin ana giriş kapısının iç bölümüne duvar örülmüş (Resim 6.), sonraki bölüm olan şimdiki giriş holüne açılan kısım da duvarla kapatılmıştır. Girişin sağında ve solunda kalan köşe sınıflar da ikiye bölünmüştür. Koridorların sonuna doğru duvar eklenerek oda ve WC yapılmıştır. Zemin kat döşemesi tamamıyla değiştirilmiştir. Koridorların avluya bakan tarafında sağ ve sol beden duvarlarında pencereler, kapıya dönüştürülmüştür. Avlu zemini kot olarak yükseltilmiş ve dolayısıyla avluya çıkan merdivenler de değiştirilmiştir. Zemin katın dış cephesinde sıvanın üzerine boya kaplaması yapılmıştır.

Resim 6.Zemin Kat'tan eski girişin dışarıdan ve içeriden fotoğrafları (2021, 2018) (Yazarın Arşivi)

Birinci katta sadece bir köşe sınıf ikiye bölünmüş, koridorların sonuna da odalar eklenmiştir. Merdivenlerin arasında kalan sofada ve koridorda zemin kaplamaları özgün haliyle kalmış, ancak odaların zemin kaplamaları değişikliğe uğramıştır. Tavan kaplamaları özgün hali çıtalı paşalı ahşapken, bir odanın tavanı sonradan alçı panel ile kaplanmıştır. Yapının cephelerindeki boya kaplamaları özgünlüğünü koruyamamış, yer yer çatlaklarla görünümü değişmiştir.

Bodrum katta WC'lerin olduğu bölümde, arşiv tarafında ve merdiven altlarında duvar eklemeleri yapılmıştır. Zemin ve tavan kaplamalarının sonradan yapıldığına dair izler bulunmaktadır. Tavandaki volta döşemeler değişikliğe uğramış; putrel aralarına beton malzeme doldurulmuştur. Dolayısıyla yapının özgün malzemesi olduğu düşünülen volta döşeme tuğlaları ve karosiman zemin döşeme kaplaması yok edilmiştir. Bodrum katta bulunan tüm pencere ve kapı doğramaları özgün değeri bulunmayan malzemelerle yenilenmiştir. Bodrum kat beden duvarlarında iki adet kapı boşluğu açılmıştır.

1938 yılında okulun yatılı bölümü ve tesisatı kaldırılmıştır. Bahçe ve avlu zemini muhdes (yapının özgün biçimlerine uygun olmayan sonradan yapılmış bölümler) malzemeler ile kaplanmış ve çevre kotları değişime uğratılmıştır. Ayrıca yapının yakınında muhdes olarak tanımlanabilecek iki adet müstemilat binası ve bir ek bina da yapılmıştır.

Yapı Olgunlaşma Enstitüsü olarak işlevlendirilirken birtakım ufak müdahalelerde de bulunulmuştur: Sonradan eklenen zemin kaplamaları (Resim 7.) ve merdiven kaplamaları kaldırılmıştır. Zemin kattaki giriş holü, koridor ve merdivenlere, üst kat sofa bölümündeki özgün karosiman döşemesiyle göreceli uyumlu desende zemin kaplaması yapılmıştır (Resim 8., 9., 10.). Birinci katta iki merdiven arasında kalan öğretmenler odası ve çay

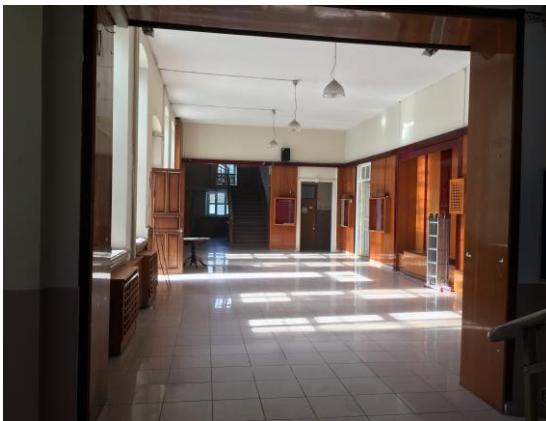
ocağı olan bölüm / sofa, özgün halindeki gibi tek mekân haline getirilmiştir (Resim 7.). Duvar kaplamaları ve aydınlatma elemanları değiştirilmiştir (Resim 7., 9., 10., 11.). Bazı kapıların üstünde bulunan vitraylar, enstitü tarafında yapılmıştır (Resim 7.).

Resim 7. Olgunlaşma Enstitüsü'ne dönüşüm öncesi ve sonrası birinci kat sofadan fotoğraflar (2018, 2021) (Yazarın Arşivi)

Resim 8. Olgunlaşma Enstitüsü'ne dönüşüm öncesi ve sonrası merdiven ve koridorlardaki yeni ve eski zemin kaplaması (2021) (Yazarın Arşivi)

Resim 9. Olgunlaşma Enstitüsü'ne dönüşüm öncesi ve sonrası giriş holünden fotoğraflar (2018, 2021) (Yazarın Arşivi)

Resim 10. Olgunlaşma Enstitüsü'ne dönüşüm öncesi ve sonrası zemin kat koridorundan fotoğraflar (2018, 2021) (Yazarın Arşivi)

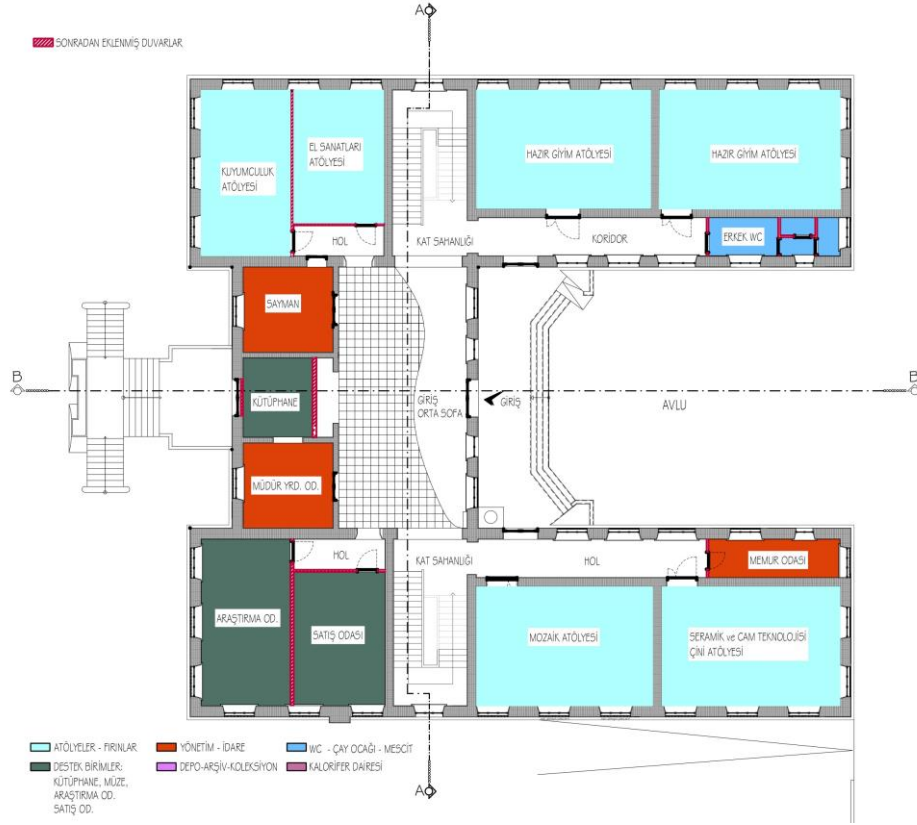
Resim 11. Olgunlaşma Enstitüsü'ne dönüşüm öncesi ve sonrası bodrum kat kantininden/cam ve seramik fırınından fotoğraflar (2018, 2021) (Yazarın Arşivi)

İşlevsel Dönüşüm (2018-2021)

Samsun Olgunlaşma Enstitüsü, eğitim öğretimin yanı sıra kültürel değerlerimizden, kaybolmaya yüz tutmuş Türk El Sanatlarını koruyan ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan, öne çıkan örneklerini ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtan, eğitim ve üretimi birlikte sürdüren misyona sahip bir eğitim kurumudur. Enstitüde, 6 öğretmenin ve 1419 öğrencisinin olduğu 6 derslik bulunmaktadır. Ayrıca yapıda, 300 parçadan oluşan antika el nakışları koleksiyonu ile birlikte toplam 472 parça ürün sergilendiği bir müze de yer almaktadır (S.O.E., 2021).

Zemin katta dersliklerin çoğu atölyeye dönüştürülürken girişe yakın olan dersliklerden biri araştırma odası diğeri de satış odası olarak işlevlendirilmiştir (Resim 12.). Kütüphane ise müdür yardımcısı odası ve ufak bir kütüphaneye dönüştürülmüştür. Böylece zemin aktif bir şekilde eğitim katı olarak kullanılmaya devam etmektedir.

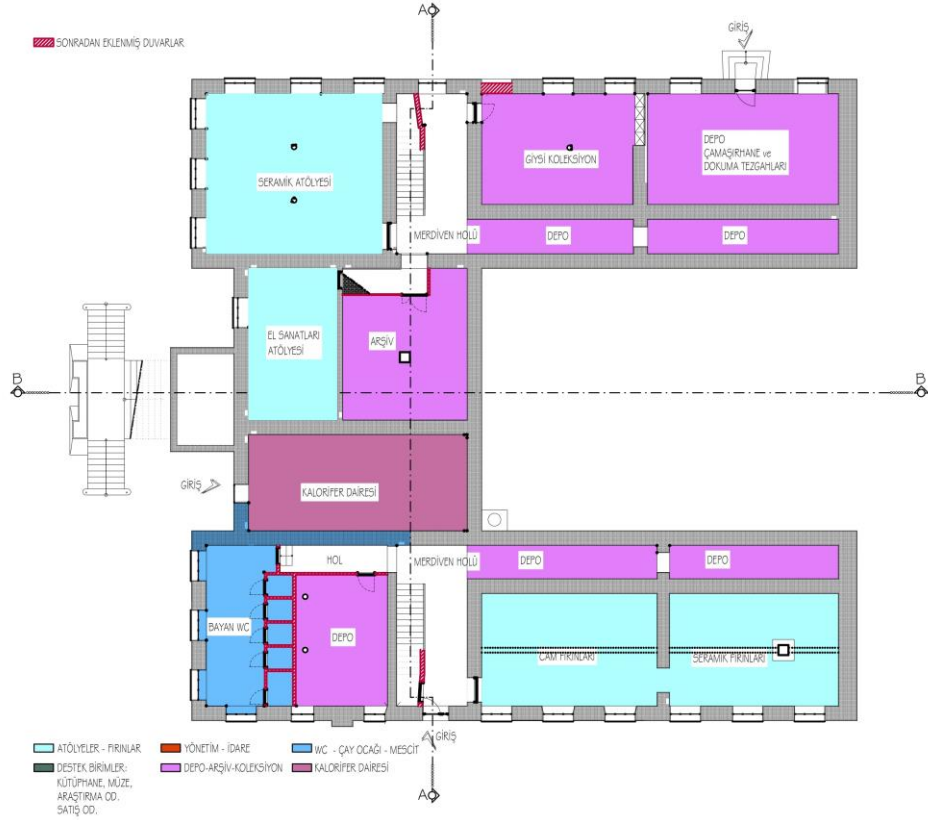
Birinci katta dersliklerin biri dışında hepsi atölyeye çevrilmiştir (Resim 13.). Dönüştürülen derslik ise öğretmenler odası olarak işlevlendirilmiştir. Konferans salonu, müdür odası olarak değerlendirilmiştir. İki merdivenin ortasında bulunan öğretmenler odası ve çay ocağı olarak kullanılan alan da özgün mekân bütünlüğü sağlanacak şekilde müzeye çevrilmiştir. Yeni çay ocağı ise önceki kullanımda öğretmenler-WC olan bölüme taşınmıştır. Memur odası da kadın mescide dönüştürülmüştür. Dolayısıyla birinci katta eğitim, yönetim ve destek birimlerle işlevini sürdürmeye devam etmektedir.

Resim 12. Samsun Olgunlaşma Enstitüsü Zemin Kat Planı (Mustafa Güner Ofisi)

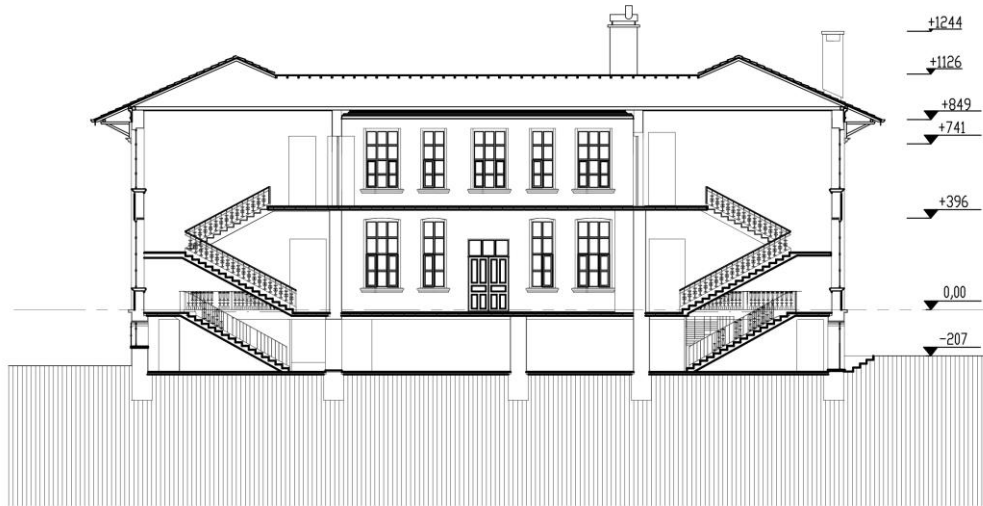

Resim 13. Samsun Olgunlaşma Enstitüsü Birinci Kat Planı (Mustafa Güner Ofisi)

Resim 14. Samsun Olgunlaşma Enstitüsü Bodrum Kat Planı (Mustafa Güner Ofisi)

Bodrum kattaki kantin (sığınak), cam ve seramik fırını olarak işlevlendirilmiştir (Resim 14.). Müzik odası (sığınak) giysi koleksiyonu odasına, resim odası (sığınak) arşive, biyoloji laboratuvarı ise seramik atölyesine dönüştürülmüştür. Böylece birkaç atölye dışında bodrum kat da ağırlıklı olarak depo-arşiv işlevini sürdürmektedir.

Resim 15. Samsun Olgunlaşma Enstitüsü A-A Kesiti (Mustafa Güner Ofisi)

Resim 16. Samsun Olgunlaşma Enstitüsü B-B Kesiti (Mustafa Güner Ofisi)

Sonuç olarak zemin katta, Müdür Yardımcı Odası, Sayman ve Memur Odası gibi yönetim / personel mekânları; Kütüphane, Araştırma Odası ve Satış Odası gibi destek birimleri; Mozaik Atölyesi, Seramik ve Cam Teknolojisi Çini Atölyesi, Kuyumculuk Atölyesi, El Sanatları Atölyesi ve Hazır Giyim Atölyesi gibi eğitim mekânları; Erkek WC yer almaktadır (Resim 12.). 1. katta, Müdür Odası, Müdür Yardımcıları Odası, Memur Odası ve Öğretmenler Odası gibi yönetim / personel bölümleri; Grafik Atölyesi, Maraş İşi Atölyesi, El Nakış Atölyesi, El Sanatları Atölyeleri, Sanat Tasarım Atölyesi gibi eğitim mekânları; Sergi Alanı / Müze; Kadın Mescit, Çay Ocağı gibi birimler bulunmaktadır (Resim 13.). Bodrum katında, Cam ve Seramik Fırınları, Seramik Atölyesi ve El Sanatları Atölyesi gibi eğitim birimleri; Giysi Koleksiyonu, Arşiv ve Depolar; Bayan WC; dışarıdan girişi olan bir depo ve bir de kalorifer dairesi bulunmaktadır (Resim 14.). Arazinin girişinin sağında kalan sonradan yapılmış ek binada ise yemekhane, mutfak, oturma bölümü, dokuma atölyeleri, koleksiyon odası ve kuaförlük odası yer almaktadır. Ayrıca yapının doğusunda WC – Lav. ve müştemilat olarak kullanılan iki adet bina bulunmaktadır (Resim 17.).

Resim 17. Yapının çevresindeki ek binalar (Yazarın Arşivi)

RESTORASYON ÖNERİSİ

Restorasyon önerisinde, ön plandaki düşünce, yapının koruma ve onarımını yaparken en az müdahalede bulunmaktır. Yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon uygulama projelerini hazırlayan Mustafa Güner mimarlık ofisi, restorasyonu için yapılması zorunlu müdahale ve değişikliklerde, 1964 Venedik Tüzüğü'nün ilkelerine uygunluğu gözetmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda yapının durumunu gösterir plan ve krokiler maalesef bulunamamıştır. Restitüsyon projesi eski fotoğraflardan yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Yapıda 20 ve 21. Yüzyıl olmak üzere iki farklı dönem tespit edilmiştir. Yapılacak ek ve onarımlar dönemin izlerini taşıyorsa korunması düşünülmüştür. Venedik Tüzüğü'nün 11. Maddesinde bununla ilgili şu ifade geçmektedir: "Anıta mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli katkıları saygı görmeli; zira onarımın amacı üslup birliği değildir..." (ICOMOS, 1964)

Restorasyonda özgün strüktürel yapı karakteri, cepheler, özgün mimari elemanlar ve yapının özgün haline ait izlerin korunması istenmiştir. Bu doğrultuda korunması gereken özellikler ve yapılması gerekli müdahaleler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ana girişte yer alan ve sonradan yok edilmiş olan giriş revakı yeniden yapılacak; revak üzerinde birinci kattan kullanılabilir balkon olacak ve zemin kaplaması da karosiman olarak döşenecek; ana giriş kapısına yapılan duvarın kaldırılması ve bu bölüm özgün kullanımına kavuşturulması sağlanacak; sofada sonradan eklenen duvar kaldırılarak ana giriş ile bağlantısı kurulacaktır.
- Ana giriş merdivenlerindeki bozulmalar tamamlanacak. Yapının içindeki merdivenler muhdes eklerinden arındırılarak özgün dokusu çıkartılacak ve özgün malzemelerle noksan ve kusurlar giderilecektir.
- Bütün katlarda sonradan eklenen duvarlar kaldırılması tercih edilecek ancak yeni işleve uygunluk gözetilecektir.
- Muhdes zemin döşeme kaplamaları sökülecek, iyileştirmeler yapıldıktan sonra özgün haline dönüştürülecek ya da yapıya uygun geleneksel malzemelerle yenilenecektir. Özgün karosiman döşeme kaplamaları ve özgün tavan kaplamaları korunacaktır.
- Sonradan eklenen pencere denizlikleri kaldırılarak özgün haline uygun yeniden yapılacak; pencere elemanları ıscamlı olarak yenilenecek, muhdes pencere ve kapı elemanları kaldırılacaktır. Yok olmuş özgün doğramalar detaylarına uygun olarak yeniden yapılacak. Ahşap doğramalar ve ekleri kestane kereste ya da sarı çam kereste ile yapılacak. Zemin kat pencerelerine sonradan eklenmiş parmaklıklar kaldırılacaktır.
- Yapıda sonradan açılan kapı boşlukları kapatılacak; sonradan oluşturulan avluya açılan kapılar kaldırılarak özgün halindeki pencereye dönüştürülecek; avluya bakan kapatılmış olan pencereler tekrar açılacaktır. Bodrum kat sağ yan cephede sonradan eklenen kapı kaldırılarak cephe özgün hale getirilecektir.
- Beden duvarında yer alan boya ve kaplamalar sökülecek. Tüm cephelerdeki sıva kaplamaları raspa edilecek, özgün yüzeyler açığa çıkartılacaktır.
- Avluya geçiş için sonradan eklenen merdivenler ve sahanlık kaldırılacaktır.
- Marsilya tipi kiremitler ömrünü tamamladığı için yenilenecek; saçaklarda, bacalarda onarımlar ve yenilemeler yapılacak, saçak ve oluklar çinko malzeme ile yenilenecektir.
- Bahçede sonradan eklenen müstemilatlar ve ekleri kaldırılacaktır.
- Bahçe zemininde sonradan yapılan döşemeler kaldırılacak; bahçede yapıya uzak bir yerde bir otopark oluşturulacaktır.
- Bahçe zemininde araştırma kazısı yapılarak özgün doku araştırılacaktır.

Sonuç olarak yapının muhdes eklentileri kaldırılıp, özgün kısmı korunarak çağdaş bir koruma yöntemi ile bir restorasyon çalışmasının yapılması önerilmiştir. Yapılacak eklentiler ise bugün yapıldığı hissettirilecek şekilde uygulanacaktır. Ancak yapının yeni işlevi gözetilerek yukarıda maddelerde değişiklikler yapılabilecektir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmada, yapının tarihsel süreçteki işlev değişimleriyle birlikte yapılan müdahaleler, korunan mimari özellikler ve plan işleyişindeki değişimler tespit edilmiştir. Ancak yapının yapı sistemi ve plan tipolojisi geniş çaplı müdahaleleri engel olmuştur. Başlangıcından günümüze dönüşüm sürecinde özellikle yapının giriş bölümünde ve plan kurgusunda önemli değişiklikler olduğu belirlenmiştir. Çevresinde bulunan ek binalar da yapının

işlevine dahil edildiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda yapının işlevsel dönüşümüne yapı-işlev uyumu açısından bakıldığında olumlu ve olumsuz yönler şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1996 yılında, Türkiye'nin de yer aldığı uluslararası önemli bir ekonomi örgüt olan Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development) Eğitim Bakanları ile gelecek binyıl eğitim hedeflerinin tartışıldığı bir toplantıda "hayatboyu öğrenme" nin en büyük öncelik olması gerektiği kararlaştırılmıştır (Can ve Beyhan, 2019). Bu çalışmada da incelenen yapının uzun yıllar lise işlevini sürdürdükten sonra hayatboyu öğrenme felsefesine uygun olarak olgunlaşma enstitüsü olarak yeniden işlevlendirilmesinin olumlu bir dönüşüm kararı olduğu düşünülmektedir.
- Eğitim işlevinin çoğunluğu giriş kata verilmesi kullanıcıların erişimi ve kullanımı kolaylaştırmakta, zemin katı aktifleştirmektedir. Bununla birlikte diğer katlara da eğitim mekânları dağıtılarak o katların da canlılığı artırılmaktadır.
- Zemin kat aktif bir şekilde eğitim kata olmaya devam etmekte ancak kütüphaneye girişin müdür yardımcısı odasından olması ve büyüklüğünün yetersizliği nedeniyle kütüphanenin kullanımı pasif durumda kaldığı görülmektedir.
- Satış odasının giriş katta olması olumlu bir işlevlendirme iken görünür olmaması olumsuz bir kullanıma yol açmıştır.
- Birinci katta iki merdiven arasında bulunan sofadaki parçalı mekânlar tek bir mekâna çevrilmesi ve müzeye dönüştürülmesi olumlu bir yaklaşım iken girişe uzak olması ziyaretçilerin erişimini ve kullanımını zorlaştırmaktadır.
- Birinci katta bulunan konferans salonu müdür odasına dönüştürülmüş fakat konferans salonu gibi insanları toplanabilecekleri ve çeşitli aktiviteler yapabilecekleri bir mekân düşünülmemiştir.
- Yapının kimliğini yansıtan başlangıcından günümüze kadar olan kullanımlarının ve müdahalelerin anlatıldığı bir sergileme mekânı eklenilmemiştir.
- Bahçenin büyük bölümü otopark olarak kullanıldığı için yapının çevresiyle ilişkisi azalmıştır.

Yapının son işlev dönüşümü sürecinde gerçekleştirilmiş yapısal müdahalelere bakıldığında ise birinci kat sofa ve koridor bölümlerinde sonradan yapılmış seramik kaplamaların kaldırılarak özgün karosiman döşeme kaplamasının ortaya çıkartılması olumlu bir müdahale olarak görülmektedir. Ayrıca çatalı paşalı ahşap tavan kaplaması olan odalarda ve sofada sarkıt aydınlatma elemanlarının uygulanması özgün malzemenin ve yapının korunması adına doğru bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Ancak yapının birçok bölümü özgün hale getirilmediği için restorasyon önerisinin yeniden ele alınarak yapının işlevlendirilmesinin kültür mirasının özgün değerinin korunması ve yapı-işlev uyumunu güçlendirmesi bağlamında önemli olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak eksiklerine rağmen yapının özgün işlevini farklı zamanlarda ve farklı eğitim alanlarında devam ettirmesinin yapı-işlev uyumu ve kent belleği açısından başarılı olduğu düşünülmektedir. Ancak yukarıda anlatılan hususlar doğrultusunda restorasyon önerisinin dikkate alınması ve bu bağlamda yeniden bir işlev organizasyonunun yapılması önerilmektedir.

Not:

Makalede yer alan yapı ile ilgili müdahaleler ve restorasyon öneri kısımlarının önemli bir bölümü Mustafa Güner mimari ofisinin hazırladığı rölöve raporu, restorasyon projesi ve kendisiyle yapılan görüşmelerden faydalanılarak yazılmıştır. Mimar Mustafa Güner'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Olgunlaşma Enstitüsü Müdür Yardımcısı Burhan Öngür'e de yapıyı yerinde gözlemleme fırsatı verdiği için çok teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., (2009). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayınları, İstanbul.
- Can, M. K. ve Beyhan, F., (2019). *Eğitim Yapılarının Mimarisi Üzerine Bir Değerlendirme: Hayatboyu Öğrenme Kapsamında Bir Çalışma Ziyareti Deneyimi*, SETSCI Conference Proceedings, 4(3): 280-296.
- Güçü, İ. ve Taşcı, B., (2017) *Özgün İşlevini Sürdüren Tarihi Eğitim Yapılarının Korunmasına Yönelik Bir Değerlendirme: Menemen Örneği*, Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirmesi Sempozyumu, Trabzon; 319-328.
- Milli Eğitim Bakanlığı (M.E.B.), Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Tarihi 100 Lise (İnteraktif Harita), 1912 Atatürk Anadolu Lisesi İlkadım / Samsun
<http://ogm.meb.gov.tr/yuz-tarihi-lise/1912-ATATURK-ANADOLU-LISESI.html>
Erişim tarihi: 12.10.2021
- Samsun İl Özel İdaresi (S.İ.Ö.İ.), İmar ve İnşaat Daire Başkanlığı, (2012) *Atatürk Ortaokulu, Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, Samsun*; 73,87.
- Samsun Olgunlaşma Enstitüsü (S.O.E.) <https://samsunolgulasma.meb.k12.tr> Erişim tarihi: 12.10.2021
- Tunçoku, S. S., (2004). *Günümüzde Koruma / Restorasyon Çıkmazı*, Mimarlık, sayı: 315, ss. 56-59.
- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi / International Council on Monuments and Sites, ICOMOSTR, *Carta Del Restauro* (1931).
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf
Erişim tarihi: 12.10.2021
- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi / International Council on Monuments and Sites, ICOMOSTR, *Venedik Tüzüğü* (1964).
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf
Erişim tarihi: 12.10.2021
- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi / International Council on Monuments and Sites, ICOMOSTR, *ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi* (2013).
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf
Erişim tarihi: 12.10.2021
- Vikipedi, Özgür Ansiklopedi, Samsun Atatürk Anadolu Lisesi
https://tr.wikipedia.org/wiki/Samsun_Atat%C3%BCrk_Anadolu_Lisesi Erişim tarihi: 12.10.2021
- Yılmaz, A.; Gül, S., (2018). *Samsun Şehrinde Tarihi Yapı Mimarisi ve Şehirselleştirme / Historical Heritage and Urban Conservation in Samsun City*, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), 5:23, 49-67.